

JAROSLAV DOKOUPIL

TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K PROBLEMATICE POHRANIČÍ S APLIKACÍ V ČESKO-BAVORSKÉM PROSTORU

J. Dokoupil: *Theoretical approaches to the problems of borderland with application in the Czech-Bavarian space*. Geografie – Sborník ČGS, 105, 1, pp. 10 – 18 (2000). The paper deals with the functional impact of the border on the borderland with the help of theoretical models of situations in the borderland and border effects. The new situation in Europe demands to complete the existent theoretical constructions by new factors. Theoretical approaches are applied in the Czech-Bavarian space.

KEY WORDS: border – borderland – model – effect – Czechia – Bavaria.

Příspěvek byl zpracován na základě výsledků grantového úkolu č. 205/99/1142 „Postavení pohraničí v regionálním rozvoji ČR se zřetelem k zapojení ČR do evropských struktur“ podporovaného Grantovou agenturou České republiky, které autor tímto vyslovuje svůj dík.

1. Úvod

V naší zemi proběhly na počátku devadesátých let politické změny, které se promítly do všech sfér života nejen každého člověka, ale i obcí, okresů, regionů a celé republiky. Nové rámcové podmínky, jako je otevření našich hranic, sjednocení obou německých států, sjednocování Evropy pod taktovkou Evropské unie, mají dalekosáhlý význam pro celkový rozvoj republiky i jejích dílčích regionů. Nové rozvojové šance stojí rovněž před pohraničními regiony.

Pro další regionální rozvoj pohraničních regionů je potřebné poznat funkci hranice – jako bariérové resp. kontaktní linie, popsat možnou kvalitativní změnu této linie, poznat vliv hranice na vlastní pohraniční region neboli tzv. hraniční efekt, předložit další možný vývoj v pohraničním regionu v souvislosti s funkční změnou hranice. Protože se v případě pohraničního regionu jedná o složitý komplex vztahů vyznačující se množstvím různorodých informací, je možné ilustrovat situace v pohraničí prostřednictvím modelů.

2. K pojmům hranice a pohraniční region

Hranice lze zkoumat prostřednictvím různých aspektů – např. geografického, hospodářského, politického. Ne pouze politické a hospodářské hranice se projevují prostorově, mnohé státy v minulých staletích rády usilovaly o přírodní překážky jako hranice a přírodní překážky často tvořily národní rozhraní (Lösch 1962).

Hranice mezi zeměmi je především chápána jako pojem právní, přičemž nezáleží na jejím typologickém zařazení. Existují různé typologie hranic (Heff-

ner 1998; Baar, Rumpel, Šindler 1996; Brinke 1994; Heller 1993; Maier 1990; Šindler 1984; Barbag 1978): hranice uzavřené, částečně otevřené či otevřené; hranice konvenční, konsekventní, subsekventní, chorografické, strukturální, organické, harmonické; hranice přírodní či umělé; geometrické, astronomické; hranice historické; hranice národní, správní, obranné; hranice hospodářské, kulturní; hranice etnické, jazykové, religiozní aj. Geografové se s pomocí zmíněných aspektů pokouší o definici pojmů hranice a pohraniční (často rovněž příhraniční) region.

P. Šindler (1984) definuje hranice jako linie styku dvou sousedních států navzájem je oddělující. Podstata státní hranice je v tom, že vymezuje územní svrchovanost jednotlivých států, nevmešování jiných států do záležitostí suverénního státu, a že odděluje teritorium jednoho státu od států jiných.

Podrobnou definici hranice i z pohledu její funkčnosti předkládá F. Heigl (1978): „Pod hranicí se rozumí ona právně fixovaná a v přírodě stanovená čára, která ony homogenní či heterogenní regiony, tvořící administrativní a/nebo hospodářskou a/nebo politickou jednotu, spojuje. Hranice může být zavřená, částečně otevřená a otevřená, podle toho představuje administrativní a/nebo hospodářskou a/nebo politickou čáru. Hraniční čarou se přeneseně tvoří pohraniční prostor. Může být charakterizován po obou stranách hraniční čáry stejně vypadajícími nebo diametrálně odlišnými znaky.“

Z hlediska funkčního používá P. Hagget (1975) slovo hranice k popsání obvodu teritorií, přičemž za teritorium považuje oblast, nad níž jsou určitým způsobem vykonávána práva vlastnictví. Povrch Země je tak pokryt spletitou sítí hranic. Otázka pohraničního regionu se u Haggeta objevuje v tvrzení, že „každá hranice vytváří kolem sebe zónu tlaku“, přičemž tato zóna tlaku se se vzdáleností od hranice zeslabuje. Pojem pohraniční (příhraniční) region existuje v Evropě od konstituování moderních států a jako „zóny tlaku“ byly pohraniční regiony charakteristické politickým a vojenským nasazením (Maier 1990).

Podle M. Arnold-Palussiéra (1983) jsou pohraniční regiony definovány vzhledem k národnímu zákonodárství a společenskému právu jako celní území, uvnitř kterých mohou být jednotlivé osoby kontrolovány bez zvláštních zmocnění celní službou. Tyto zóny se rozprostírají do 20 km na jedné i druhé straně hranice a mají pouze fiskální důsledky.

Z funkčního hlediska je stejným autorem definován pohraniční region jako zóna, ve které je pozorovatelný vliv hranice (a s tím i sousední země). Prostorové uspořádání v pohraničním regionu má specifické aspekty: disparity hospodářského rozvoje na obou stranách hranice; konfrontace různých národních rámců uspořádaného prostoru; hranice překračující zatížení prostředí jako výsledek hospodářského rozvoje.

Pod pojmem pohraniční prostor a hranice rozumí J. Prescott (1975) tzv. „zóny či linie, které od sebe oddělují území mezi různými panstvími“ a P. Mensburger (1975) charakterizuje tato území různou politikou prostorového uspořádání a subvencí, celní politikou, různými sociálními a daňovými zákony, různými hospodářskými vztahy, životní úrovní, kupní silou, mzdou.

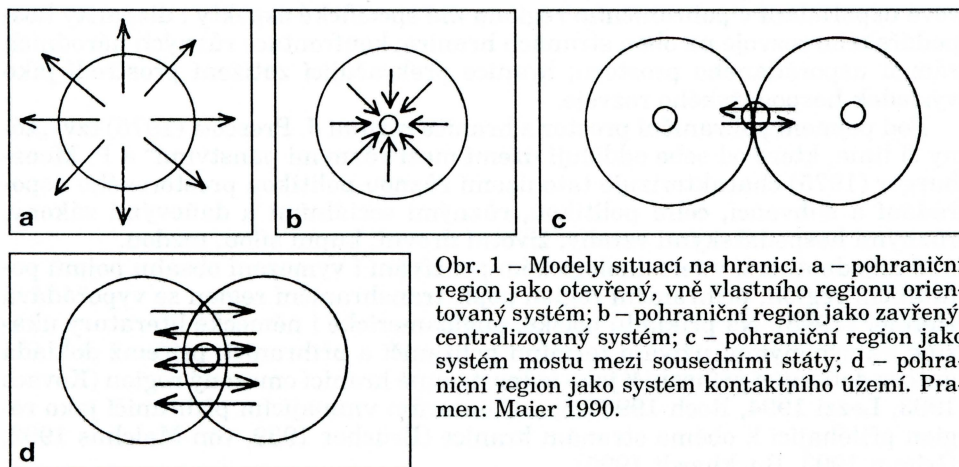
S nejednotností v terminologickém používání i vymezení obsahu pojmů pohraniční region, příhraniční region popř. transhraniční region se vypořádává Heffner (1998). Na příkladu polské, angloamerické i německé literatury ukazuje na synonymní užívání termínu pohraničí a příhraničí, přičemž dokládá autory definující příhraničí jako jednostranně hranicí omezený region (Kovacs 1993, Lezzi 1994, Roch 1996), oproti autorům vnímajícím příhraničí jako region přiléhající k oběma stranám hranice (Brücher 1989, von Malchus 1992, Grimm 1993, Burkhardt 1995).

3. Modely situací na hranici

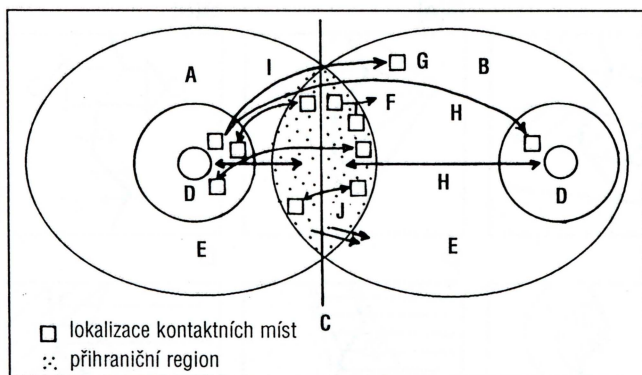
Propustnost hranice ovlivňuje kulturní, sociální a hospodářský rozvoj pohraničních regionů. Zavřená, neprostupná hranice s přísným vojenským režimem, má tendenci měnit strukturu území pro potřeby obrany země. Tato tendence vede často ke zpusťování území (Strassoldo-Graffenberg 1974). Na základě propustnosti hranice rozlišuje autor čtyři typické hraniční situace.

1. Pohraniční region jako otevřený (obr. 1a), vně vlastního regionu orientovaný systém. Zmíněný model má opodstatnění při historickém konstituování států a jejich expanzivních snahách o rozšíření vlastního území.
2. Pohraniční region jako zavřený (obr. 1b), centralizovaný systém. Zde existuje snaha o shlukování zásob, obyvatelstva a moci do centrálních oblastí na úkor okrajových, hraničních území, což v důsledku obranných tendencí znamená posilování rozdílů mezi centrem a periferií. Často se u tohoto systému z hlediska funkčního jedná o hranici zavřenou.
3. Pohraniční region jako systém mostu mezi sousedními státy (obr. 1c). Hranice mezi nimi je částečně otevřená, na několika místech staví společnost spojení – přechody (mosty). Uskutečňuje se výměna zboží a osob, přičemž zůstává zachována identita a nezávislost sousedních regionů.
4. Pohraniční region jako systém kontaktního území (obr. 1d), kde dochází více méně k silnější integraci či fúzi obou společenství, přičemž nad centralistickými tendencemi převažuje nová nadnárodní společnost. Hranice plní funkci otevřené hranice (Maier 1990).

Představené modely situací na hranici jsou systematickým pohledem na pozici a fungování pohraničních regionů v rámci mezistátních resp. mezinárodních vztahů. Zmíněná koncepce ve své době předpokládala jistou symetrii vztahů pro situaci v pohraničních regionech a příliš nerespektovala existenci tzv. „železné opony“, ani možnost jejího prolomení. Devadesátá léta ovšem nastolila v Evropě situaci novou. Četné empirické podněty jsou impulsem k budování nové teoretické konstrukce přihlížející k novým realitám.

Obr. 1 – Modely situací na hranici. a – pohraniční region jako otevřený, vně vlastního regionu orientovaný systém; b – pohraniční region jako zavřený, centralizovaný systém; c – pohraniční region jako systém mostu mezi sousedními státy; d – pohraniční region jako systém kontaktního území. Pramen: Maier 1990.

Obr. 2 – Model pohraničí K. Heffnera. A – země I, B – země II, C – hranice zemí, D – metropolitní region, E – příhraniční region složený ze sousedních přeshraničních regionů, F – jednostranné vazby, G – kontaktní místa, H – vztahy mezinárodní dalekého dosahu, I – vztahy nadregionální, J – vztahy regionálně integrované. Pramen: Heffner 1998.

ky, ale až do úrovně etnických nově vytvořených oblastí (viz entity v Bosně a Hercegovině). Zmíněné příklady dokládají význam hranice a jejího přilehlého území pro vznik či otevírání nových jevů na hranici resp. jejich zánik či uzavírání. Příklad Bosny a Hercegoviny dokládá asymetričnost takových jevů.

Nové situace v pohraničí lépe vystihuje model K. Heffnera (1998), který postihuje hierarchii vztahů v pohraničních regionech (obr. 2). Jedná se jednak o vztahy mezinárodní dalekého dosahu, dále o vztahy nadregionální a vztahy regionálně integrované. Stav vztahů se významně dotýká prostoru zprostředkování, tedy prostoru pohraničního.

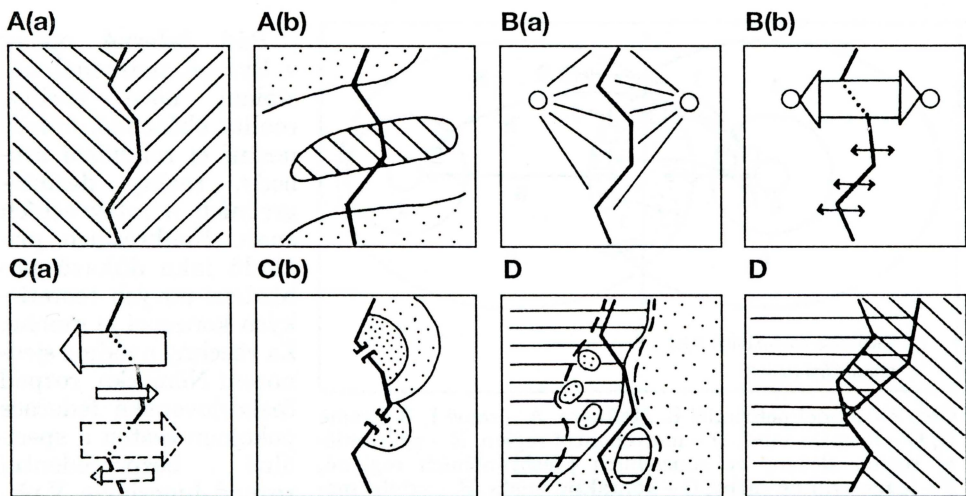
4. Hraniční efekty

Dopad a vliv hranic na pohraniční regiony má mnoho efektů. Teoretické vklady k hraničním efektům v pohraničních regionech předkládají M. Seger a P. Beluszky (1993).

Efekt areálový versus kontinuální (obr. 3A). Model areálového efektu (obr. 3Aa) znázorňuje hranici jako linii oddělující různé funkční prostory. Jedná se zde např. o různé sociálně-politické systémy, rozdílné osídlení a hospodaření, různé využití země. Na druhé straně (obr. 3Ab) především pro objekty fyziko-geografického charakteru nepůsobí hranice jako dělicí linie, jejich kontinuita zůstává zachována. V důsledku rozdílné činnosti člověka však může dojít k narušení této kontinuity.

Efekt periferie a přeskočení (obr. 3B). Periferní efekty (obr. 3Ba) jsou příznačné pro pohraniční regiony, které díky jednostranné uzavřenosti, vzdálenosti od centrálních míst, díky obtížné dosažitelnosti, velmi často s nedokonalou infrastrukturou se stávají více méně postiženými prostory. Problémem pohraničních regionů však je, že hranice překračující toky osob či zboží mají svůj vznik a cíl v regionálních centrech či v metropolitních oblastech. Pohraniční regiony jsou jakoby přeskočeny (obr. 3Bb), a nemají tedy z těchto hospodářských aktivit odpovídající užitek resp. mohou být poškozovány enormní dopravní zátěží.

Pád železné opony v Evropě znamenal nastolení nové reality, reality občanské, národnostní či religiozovní svobody, reality dezintegračních a integračních snah. Konkrétních příkladů jako důkazů pro hledání nových teoretických koncepcí je mnoho. Za všechny uvedme sjednocení Německa, rozpad československé federace pokojnou cestou a speciálně i bezprecedentní rozpad Jugoslávie. V případě Jugoslávie se jedná o rozpad nejen na konstitutivní federální jednotky

Obr. 3 – Hraniční efekty: A – areálový (a) a kontinuální (b), B – periferie (a) a přeskoku (b), C – potenciálně diferencní (a) a difúzní (b), D – politicko-historický. Pramen: M. Seger, P. Beluszky 1993, s. 15.

Efekt potenciálně diferencní a difúzní (obr. 3C). Potenciální diference (obr. 3Ca), tedy rozdílnost sousedních regionů, podněcuje hranice překračující interakce, kontakty, osobní dopravu, dopravu zboží a stává se příležitostí po obou stranách hranice. Je zřejmé, že v pohraničních regionech dochází k difúznímu efektu (obr. 3Cb), dochází k procesům vedoucím k prolínání sousedních kultur, tedy k rozvoji ovlivňovanému sousedním regionem.

Efekt politicko-historický (obr. 3D). Oba modely naznačují problém stability hranic, problém změny pohraničního regionu v důsledku posunu hranic v kontextu s mocenskými snahami, v kontextu s řešením národnostních otázek.

5. Vývoj situace v česko-bavorském pohraničí

Modely situací na hranici dokládají, že právě pohraničí je názorným obrazem dopadu mezinárodních vztahů na regionální rozvoj. I přes poměrnou stabilitu hranic České republiky je možné tvrdit, že zmíněnými hraničními efekty z teoretických modelů prochází české pohraničí rovněž. V důsledku historického vývoje ve střední Evropě lze pohraničí České republiky členit na několik typů – pohraničí česko-německé (česko-bavorské, česko-saské), česko-rakouské, česko-slovenské a česko-polské (česko-slezské). Ze zmíněných typů se právě česko-bavorské pohraničí vyznačuje značnou dynamikou změn.

Vztahy mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo mají dlouhou a bohatou historii. Jejich poměrně stabilní hranice v česko-bavorském pohraničí měnila v důsledku historického vývoje svoji funkci od bariérové až po kontaktní linii, což mělo dopady na přilehlé pohraniční regiony.

Politicko-historický efekt se zde projevoval spíše v dávnější historii. Je nutné si připomenout význam dějinných kontaktů Čech a Bavorska ve středověku, dějinných kontaktů Prahy a Řezna, kdy Řezno bylo pro Čechy misijním střediskem (pokřtění 14 českých knížat), význam německého přistěhovalectví do českých zemí nebo postavení Prahy v době Karla IV. jako metropolitního sídla německé říše. Pohraničí v té době funguje jako otevřené, kontaktní území.

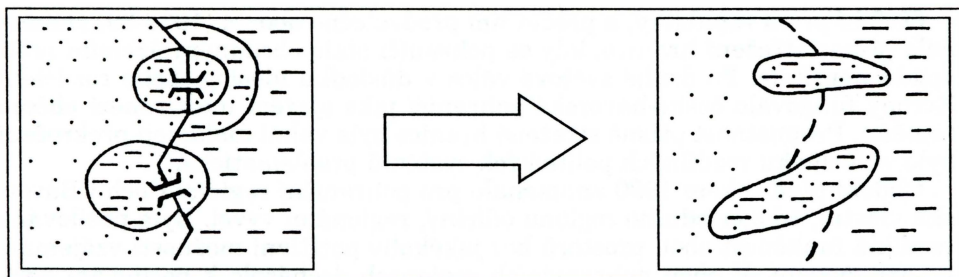
Období první republiky, a především předválečné období (1938-39) znamenalo přísné střežení hranice, kdy se pohraničí stalo obranným územím proti vpádu nepřítel. Po druhé světové válce v důsledku ideologického rozdělení Evropy fungovalo česko-bavorské pohraničí jako systém mostu mezi oběma zeměmi. Propustnost přísně střežené hranice byla velmi malá, její překročení bylo v důsledku rozdílných politických systémů problematické.

Období před rokem 1990 znamenalo pro pohraniční regiony Čech i Bavorska vlastní, od sousedního regionu odlišný, regionální vývoj. Byla posilována rozdílná funkčnost obou prostorů bez jakékoliv pozitivní možnosti vzájemného ovlivňování. V obou pohraničních regionech docházelo k posilování periferního hraničního efektu, přičemž v českém pohraničí byla z možných obranných důvodů zcela záměrně likvidována životní aktivita člověka, byla likvidována či vojenskému nasazení podmiňována technická infrastruktura, čímž zde docházelo k postupnému zpusťování lidských sídel. Lze zde však díky zmíněnému hraničnímu efektu vidět i pozitiva především v přírodním prostředí, které bylo činností člověka málo narušeno.

Rok 1990 znamenal zásadní kvalitativní změnu funkce česko-bavorské hranice. Její bariérová funkce byla výrazně potlačena díky politickým změnám, zvýšením počtu hraničních přechodů se výrazně zvýšila její propustnost a tím byla posílena kontaktní funkce hranice. Pohraničí začíná fungovat jako systém kontaktního území, kde se významně projevují potenciálně diferenční i difúzní efekty ve své pozitivní i negativní podobě. Rovněž periferní efekt dosud vnímaný pro pohraničí ve smyslu periferie versus centrum se dostává do nové roviny, kde periferií může být chápáno sousední území resp. celý sousední stát.

Paradoxně ovšem s otevřením hranic dochází, doufejme dočasně, k posílení funkce česko-bavorského pohraničí coby mostu mezi centrálními regiony resp. mezi západem a východem Evropy. Tuto funkci mostu, zřetelnou hlavně enormním zvýšením silničního provozu, velmi neblaze snášejí především obyvatelé pohraničních obcí, ležících na hlavních dopravních tepnách vedoucích k hraničním přechodům.

Jak prokázalo dotazníkové šetření provedené v česko-bavorském prostoru autorem příspěvku ve spolupráci se studenty geografie v roce 1995, místní obyvatelé pozorně vnímají jevy a procesy spojené se změnou funkce státní hranice. Tato změna výrazně ovlivnila jejich životní aktivitu, jak ve smyslu pozitivním, tak i negativním. Šetření rovněž prokázalo, že model aktivity lidí je dosud v souvislosti s otevřením hranic na obou stranách hranice rozdílný, což jenom dokazuje souhlas s modelem rozdílné funkčnosti obou prostorů (Dokoupil 1995, 1996). Přesto je v česko-bavorském pohraničí zřejmé, že především podél hlavních komunikačních os, nehledě na negativní dopady provozu na životní prostředí, dochází k difúznímu efektu sousedního modelu hospodářské aktivity lidí. Tento difúzní efekt je dosud patrný především v českém pohraničním regionu a je charakteristický zatím hlavně budováním obslužné sféry podél komunikací. V dalším období v souvislosti s integrací ČR do Evropské unie se bude kontaktní funkce hranice nadále posilovat až do úplného zániku hranice v momentě přijetí. V důsledku zmíněného vývoje bude v česko-bavorském pohraničí docházet k posilování kontinua i v rámci sociálně ekonomického prostoru (obr. 4).

Obr. 4 – Model posilování kontinua v rámci sociálně ekonomického prostoru pohraničí

6. Závěr

Je zřejmé, že hranice mezi pohraničními regiony v česko-bavorském prostoru prošla historickým vývojem a její funkce se měnila v závislosti na politickém dění v Evropě a v závislosti na stavu vztahů mezi oběma sousedními státy. Byla zde období, kdy byla hranice uzavřená či částečně otevřená a plnila tak funkci bariéry mezi sousedními regiony, byla zde období hranice otevřené, o čemž mluvíme i dnes, kdy hranice plní funkci kontaktní mezi sousedními regiony. V následujícím období v souvislosti s cíli Evropské unie ztratí hranice v česko-bavorském prostoru právní funkci. Zůstane i nadále hranicí kulturní, národnostní, jazykovou, která však bude v důsledku difúzního efektu neustále zeslabována.

Česko-bavorské pohraničí se tak dostane do pozice vně orientovaného systému se všemi dopady výše zmíněných efektů. Potvrzuje se tak určitá cykličnost ve vývoji hraniční situace v česko-bavorském prostoru a nutnost doplnění představeného modelu o posloupnosti různých scénářů v čase.

Na konci 20. století se díky nastolení nového řádu v Evropě otevírají možnosti pro rekonstrukci vztahů v česko-bavorském pohraničí, možnosti přeshraniční spolupráce s postupným propojováním prostoru v souladu s integračními tendencemi Evropské unie. Pro zmíněnou rekonstrukci vztahů i další regionální rozvoj česko-bavorského pohraničí je potřebné zkoumat sociálně ekonomické procesy i prostřednictvím předložených teoretických modelů.

Literatura:

- ARNOLD-PALUSSIÉRE, M. (1983): Die grenzüberschreitende regionale Zusammenarbeit auf dem Gebiet der Raumordnung. ARL, Hannover, 393 s.
- BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. (1996): Politická geografie (učební texty). Ostravská univerzita, Ostrava 124 s.
- BRINĚ, J. (1994): Renezance politické geografie. In: Gardavský, V.(ed): Otázky geografie 1. ČGS, Praha, s. 27–41.
- BARBAG, J. (1978): Geografia polityczna ogólna. Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa, 327 s.
- BRÜCHER, W. (1989): Saar-Lor-Lux: Grenzregion, Peripherie oder Mitte der Europäischen Gemeinschaft? In: Geographische Rundschau, 41, č. 10, Frankfurt a. M., s. 526-529.
- BURKHARDT, M. W. (1995): Grenz-Transformation. Probleme regionaler Strukturpolitik in deutsch-polnischen Grenzregionen. In: Langer, J., Pollauer, W. (eds): Kleine Staaten in grosser Gessellschaft. Eisenstadt, s. 369-388.
- Cesta do Evropské unie. Zásady regionální politiky vlády ČR. Svazek č. 17. MMR ČR, Praha 1998, 64 s.

- DOKOUPIL, J. (1995): Die Grenzöffnung und ihre Folgen für die Bewohner einiger tschechischer und bayerischer Gemeinden in Euroregio Egrensis. In: Jurczek, P. (ed): Regionale Entwicklung über Staatsgrenzen. Carl Link Verlag, Kronach, München, Bonn, s. 97-130.
- DOKOUPIL, J. (1996): Der Einfluss der Grenzöffnung auf die Bewohner im tschechisch-bayerischen Grenzraum in der Euregio Egrensis. In: Pallagst, K. (ed): Planerische Zusammenarbeit und Raumentwicklung in tschechischen, slowakischen und deutschen Grenzregionen. ARL, Hannover, s. 59-68.
- GRIMM, F. D. (1993): Entwicklungsprobleme an der deutschen Ostgrenze am Beispiel der deutsch-polnisch-tschechischen Grenzregion. In: Raumforschung und Raumplanung, 51, ARL, Hannover, s. 52-55.
- Grenzüberschreitende Aktionsprogramm für Bayern-Böhmen-Sachsen-Thüringen. EE, Dresden, Erfurt, München, Prag 1994, 195 s.
- GUICHONNET, P., RAFFESTIN, C. (1974): Géographie des frontiérs. PUF, Paris, 223 s.
- HAGGET, P. (1975): Geography a Modern Synthesis. Harper Internat Edition, London.
- HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: Hledání integrálního rádu. UK, Praha, 110 s.
- HAMPL, M. a kol. (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. UK, Praha, 395 s.
- HEFFNER, K. (1998): Kluczowe problemy demograficzno osadnicze obszarów przygranicznych Polska-Czechy. IS, Opole, 144 s.
- HEIGL, F. (1978): Ansätze einer Theorie der Grenze. In: Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft für Raumforschung und Raumplanung, Wien, 36 s.
- JERÁBEK, M. (1996): Tschechische Grenzgebiete und die grenzüberschreitende Zusammenarbeit und Raumentwicklung in tschechischen, slowakischen und deutschen Grenzregionen. ARL, Hannover, s. 42-58.
- KOLLÁR, D. (1995): Problem of the Boundary and Behaviour of Man (on example of the Slovak-Austrian boundary). In: Geografické štúdie, 1. Hranice a ich vplyv na teritoriálnu štruktúru regionu a štátu. UMB, Banská Bystrica, s. 60-65.
- KOVACS, Z. (1993): Veränderung des Siedlungsnetzes der Grenzregionen in Ungarn von der Jahrhundertwende bis heute. In: Raum und Grenze, 3: Einfluss und Auswirkungen von Grenzen in einem sozialistischen Land-das Beispiel Ungarn. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung, č. 83, Bayreuth, s. 73-86.
- LEZZI, M. (1994): Raumordnungspolitik in europäischen Grenzregionen zwischen Konkurrenz und Zusammenarbeit. Untersuchungen an der EG-Aussengrenze Deutschland-Schweiz. In: Wirtschaftsgeographie und Raumplanung. Geographisches Institut der Universität Zürich-Irchel, č. 20, Zürich, s. 252.
- LIPPERT, J. (1997): Grenzüberschreitende Entwicklungskonzepte. Carl Link Verlag, Kronach. München. Bonn, 305 s.
- LÖSCH, A. (1962): Die räumliche Ordnung der Wirtschaft. Dritte Auflage, Stuttgart, 144 s.
- MAIER, J. (1990): Staatsgrenzen und ihre Einfluss auf Raumstrukturen und Verhaltensmuster. Arbeitsmaterial für Raumordnung und Raumplanung. Uni, Bayreuth, 249 s.
- von MALCHUS, V. (1992): Deutsch-polnische grenzübergreifende Zusammenarbeit. Erste Überlegungen und Folgerungen. In: Grenzübergreifende Raumplanung Erfahrungen und Perspektiven der Zusammenarbeit mit den Nachbarstaaten Deutschlands. ARL, Hannover, s. 160-174.
- MENSBURGER, P. (1975): Auswirkungen der österr.-schweizerischen Staatsgrenze auf die Wirtschafts- und Bevölkerungsstruktur der beiden Rheintalhalften. In: Mitteilungen der österr. Geogr. Gesellschaft, Wien, 304 s.
- PRESCOTT, J. R. V. (1975): Einführung in die Politische Geographie. München, 70 s.
- PRESCOTT, J. R. V. (1987): Political Frontiers and Boundaries. Unwin Hyman, London.
- ROCH, I. (1996): Die Grenzregionen des Freistaates Sachsen-analytische Ausgangssituation, Leitbilder und Ziele der Entwicklungskonzepte, aktueller Stand der grenzübergreifenden Zusammenarbeit. In: Geographie und Schule, 18, seš. 103, Köln, s. 29-34.
- ŘEHÁK, S. (1995): Aktuální změny prostorových interakcí na moravsko-slovenském pomezí. GA ČR (č.205/95/1184).
- SEGER, M., BELUSZKY, P. (1993): Bruchlinie Eiserner Vorhang. Regionalentwicklung im österreichisch- ungarischen Grenzraum. Bohlau Verlag, Wien, 303 s.
- STRASSOLDO-GRAFFENBERG, R. (1974): Friaul-Julisch Venetien als Europäische Ausenregion. In: Schriftenreihe des Instituts für Städtebau und Raumordnung. Innsbruck, s. 28.

- SULIBORSKI, A. (1995): Theoretical-Idelogical Dilemmas of Transborder Cooperation and Unification in Europe. In: Geografické štúdie, 1. Hranice a ich vplyv na teritoriálnu štruktúru regionu a štátu. UMB, Banská Bystrica, s. 30-36.
- ŠINDLER, P. (1984): Základy politické geografie. PF, Ostrava, 184 s.

Summary

THEORETICAL APPROACHES TO THE PROBLEMS OF BORDERLAND WITH APPLICATION IN THE CZECH-BAVARIAN SPACE

The new situation in Europe has an impact on the Czech borderland. The further regional development of the borderland demands to recognize the impact of the border on the border region. The problem can be solved with the help of theoretical models of situations in the borderland and border effects. The recent changes of borders show the necessity to complete the existent theoretical constructions by the dynamism of the models development in time. Theoretical approaches are being applied in the Czech-Bavarian borderland that, due to the functional changes of the border, has been passing through individual border effects. The mentioned border effects may have on the regional development of the borderland both positive (potential-differential and diffusive effects) and negative effects (effects of periphery and over-jump). The perspectives of the further regional development of the borderland lay, in connection with the integration of the Czech Republic into the European Union, in strengthening of the continual effect.

- Fig. 1 – Models of situations at the border. a – border region as an open, outside its own region oriented system; b – border region as a closed centralized system; c – border region as a system of bridge between neighbouring states; d – border region as a system of contact territory. Source: Maier 1990.
- Fig. 2 – Model of borderland by K. Heffner. A – country I, B – country II, C – border of the countries, D – metropolitan region, E – near-border region composed of neighbouring trans-border regions, F – unilateral links, G – contact places, H – international relations of a large impact, I – supraregional relations, J – regionally integrated relations. Source: Heffner 1998.
- Fig. 3 – Border effects: A – areal (a) and continual (b), B – periphery (a) and over-jump (b), C – potentially differential (a) and diffusive (b), D – political-historical. Source: M. Seger, P. Beluszky, 1993 15 p.
- Fig. 4 – Model of strengthening of the continuum within the social-economic space of borderland.

(Pracoviště autora: katedra geografie Pedagogické fakulty ZČU, Veleslavínova 42, 306 19 Plzeň).

Do redakce došlo 11. 1. 2000